

Nagrebelsky V. Legal analytics as a fundamental element of juridical forecasting and modeling

The present paper studies the place, role, and value of legal analytics as one of the main components of legal forecasting and modeling. It is evident that any social transformations, especially systemic one are impossible without modern methodological and theoretical basis of scientifically balanced prediction of social processes development. It is vital to emphasize that the theory and practice of contemporary national state formulate the holistic orientation of all branches of power and influence the creation of an effective system of law and legislation.

The issues of legal analytics can be analyzed by using means and approaches of analysis and synthesis scientific methods in the process of forecasting and determining the strategy for the development of the legal system of Ukraine in the paradigm of European civilization choice. In particular, the legal prediction is a scientific objective analysis, a projection of the future condition of the state legal processes of their distinguishing characteristic and peculiarities, pace, stages, trends and ways of development.

Particular attention is given to the characteristic of general features of legal forecasting and its objects (state, law, legislation, the legal system, the system of state bodies and legal norms, relevant branches of law and their institutes, separate legislative acts, etc.). It is noted that in the process of predictive research the central place should be occupied by the legal analytics and the formation of concepts of state and law development should be made on this basis – a scientifically based, systematic and integrated set of ideas about the primary, most significant parameters of the future condition of society in general and the state and legal construction in particular.

In order to create such concept it is necessary to take into account, first of all, the main factors determining the basic directions and priorities in the development of state and law, precisely: the tendency of lasting democratization of state and social life, the formation of a legal state, the creation of civil society, ensuring human rights, the provision of the rights and liberties of citizens, expansion of the sphere of market relations, rational use of natural resources and strengthening of ecological safety, development of the humanitarian sphere, and so on. In the article, the main features of legal modeling and its value in lawmaking and enforcement processes on the basis of the application of modern scientific methods and techniques of legal analytic are made.

Key words: analysis and synthesis, state, law, legal analytics, lawmaking, legal modeling, legal forecasting.

УДК 340.1

*Наталія Миколаївна Оніщенко,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України*

**ПРАВОВА АНАЛІТИКА:
ДОКТРИНАЛЬНИЙ ПІДХІД ТА ПРАКТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ**

Постановка проблеми. Правова аналітика сьогодні є недостатньо вивченою в науковому юридичному доробку. Особливо це стосується її теоретичних і прагматичних функцій. Проте цей напрям є вкрай важливим для прогнозування ефективності чинного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначена проблематика ще не стала предметом детального вивчення. Переважна більшість вітчизняних і зарубіжних учених зосереджували свою увагу на окремих її аспектах: С. Алексєєв, О. Копиленко, М. Матузов, В. Нагребельний, І. Оніщук, Ю. Тихомиров, Ю. Шемшученко та ін.

Мета статті – дослідити сутність, природу та функції категорії «правова аналітика».

Основні результати дослідження. Серед багатьох наукових спрямувань сьогодення, на жаль, свого повного завершеного вигляду ще не здобув такий напрям, як правова аналітика. Проте необхідно зацентрувати увагу на тому факті, що науковці сьогодення і минулого неодноразово звертали увагу на важливість передбачуваності наукових і практичних нововведень юридичного гатунку. Можемо відразу зазначити, що правові дослідження повинні базуватися не тільки на ефекті й ефективності «цієї хвилини», а й мати прогностичний, звернений на «майбутнє» серйозний науковий аналіз, підтверджений відповідними обґрунтованими висновками і відповідними методиками, а також методологічним підґрунтям.

Здавалося б, доволі зрозумілі речі: ретельний аналіз, тактика «передбачення» на перспективу, стратегія фундаментальних праводержавозмін є необхідними складовими і чинниками переважної більшості реформ. Тому, мабуть, є своєчасною концентрація уваги, з одного боку, на зазначе-

них напрямках наукового пошуку, а з другого – більш прикладне, інструментальне завдання узгальнення наукових наробок задля опрацювання перспективного «руху» правових досліджень.

Зрозуміло, що нормативно-правові акти, на які покладена певна суспільна надія щодо упорядкування суспільних відносин, на жаль, не спрацьовують і пояснювати це тільки посиляючись на складні економічні, політичні, соціальні тощо умови, мабуть, немає сенсу. Річ у тому, що кожний акт повинен мати своїм підґрунтям серйозне і всебічне вивчення його потенційної дії, певного конструктиву, реального ефекту, відповідності суспільним очікуванням тощо.

Чого ж прагне від законодавства пересічна людина, що вимагає громадянське суспільство, що прогнозує наука... Декілька зауважень. Зокрема, сьогодні, на жаль, можна констатувати, що законодавство оцінюється сучасним суспільством як:

- а) знаряддя для силового забезпечення проведення певної політики;
- б) засіб здійснення певних управлінських завдань;
- в) веління держави.

У такий спосіб соціальне призначення чинного законодавства, функціонування правової системи ототожнюється виключно з регламентацією суспільних відносин, що не залишає простору для автономного регулювання, ініціативної діяльності громадян та їхніх різноманітних об'єднань, урешті-решт, для вільної організації прав, свобод та законних інтересів людини. Як наслідок – занепад правової і політичної культури, масові дисфункції правової свідомості, що унеможлиблює вести мову про авторитет й авторитетність сучасного законодавства в нашому суспільстві.

Ми пропонуємо задля цього більш детальне опрацювання категорії «правова аналітика». Передусім звернемося до категоріально-понятійного апарату. Зокрема, запропонуємо словникове визначення: «аналітичний» – той, що ґрунтується на застосуванні аналізу; той, що використовують, проводячи аналіз [1, с. 28]. Інше визначення: «аналітика» – вчення про те, що стосується аналізу, ґрунтується на аналізі чи використовується для нього [2, с. 24].

У такий спосіб можемо визначити правову аналітику як способи і прийоми, що стосуються проведення аналізу в певній правовій сфері (напрямі) задля отримання відповідного знання (вчення). Структурно правова аналітика може і повинна обіймати як відповідний аналіз уже діючих норм, так і звернення «на прогностику», на передбачення, що, можливо, дасть змогу запрограмувати необхідність, реальну дію, можливості, потенції певного нормативно-правового акта.

Процеси переосмислення правової дійсності, і це об'єктивно, активно стимулюються розробкою та ухваленням низки нових законів. За цих умов зростання кількості законів прямо не пов'язане з ефективністю правового регулювання, оскільки недоліки поганого законодавчого регулювання вирішуються завдяки прийняттю нових «кращих» законів, а потім ще «кращих».

Існує стародавній латинський вислів: «Навряд чи може бути створений закон зручний для всіх, але, якщо він зручний для більшості, то він корисний» [3, с. 263]. Сьогодні це твердження абсолютно не відповідає дійсності. Один прошарок населення гаряче підтримує прийняття певного нормативно-правового акта, другий – не менш гаряче його заперечує.

У таких умовах спостерігаємо досить цікавий феномен: законодавство загалом відповідає: а) євростандартам; б) міжнародним нормам; в) цивілізованим формам, проте є цілком або майже безпорадним.

Сьогодні як у суспільстві, так і у владі постійно виникають запитання з приводу ефективності застосування законодавства: чи дійсно може бути реалізований закон так, як вимагає його буква? Чи можуть взагалі бути реалізовані норми конкретного акта законодавства? Чи є механізми, конструкції, схеми, які впливають на підвищення ефективності певного акта, або системи таких законодавчих актів? [4, с. 5].

Саме правова аналітика в цих умовах повинна відповісти, чи гарантує прийнята норма: відчуття захищеності кожним, гарантованості прав та законних інтересів, протистояння сваволі у процесі впорядкування суспільних відносин, безсумнівної дії механізмів щодо впровадження правового порядку в усіх сферах суспільного життя, гарантування та забезпечення системи безпеки, що пов'язана із соціальною діяльністю, особливо тією, що несе потенційну загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави. А це далеко не повний перелік наших очікувань від сучасного права. Багато в чому успіхи демократичних перетворень залежать від того, наскільки

право в суспільстві підтримується та поважається різними соціумами загалом та кожним індивідом зокрема. Без чіткого уявлення про це неможливий демократичний розвиток у кожній сфері життєдіяльності людини.

Отже, не викликає сумніву, що боротьба із правовим нігілізмом, правовим песимізмом повинна мати своїм підґрунтям, передусім, потенціал правової аналітики.

Цілком зрозуміло, що кожне явище розкривається саме у своїх функціях. Звертаючись до констатації про функції правової аналітики, хочемо зазначити, що термін «функція» використовується у різних значеннях. Одні вчені вважають, що це поняття – взаємозалежність різних факторів, інші – сукупність процесів, що відбуваються у межах об'єкта дослідження. Також функцію можна визначити як результат певної соціальної дії, процесу, явища. Термін «функція» означає сукупність усіх як очікуваних, так і непередбачених наслідків, процесів, явищ, їхню роль у суспільній системі, у праводержавотворенні, розвитку громадянського суспільства тощо.

Найчастіше це поняття застосовується для позначення основних істотних процесів. Саме функції правової аналітики покликані забезпечити й убезпечити від того, щоб без належного аналізу, прогнозування, розрахунків на майбутнє приймати той чи інший нормативний акт, який далекий від досконалості як за формою підготовки, за формою джерела як такого, так, на жаль, і за змістом.

Отже, саме правова аналітика, її функціональна спроможність повинні дати відповідь на запитання щодо майбутнього того чи іншого нормативно-правового акта, його дії або бездіяльнісного існування за неможливості регулювання в дієвий спосіб суспільних відносин.

Функції правової аналітики можна розділити на дві групи:

- теоретичні, що забезпечують розвиток та якісний приріст знань;
- прагматичні, спрямовані на вирішення завдань юридичної практики.

До теоретичних функцій слід віднести такі:

1. Гносеологічна (пізнавальна) функція. Правова аналітика сприяє розширенню та поглибленню наукових знань про правовий розвиток України, розкриваючи загальні та специфічні риси, аналізуючи стабільні та тимчасові правові ситуації в різних державах, досліджуючи функціонування певних елементів правової системи в особливих національних, політичних і соціально-економічних умовах. Аналіз та оцінка загального й особливого у тих чи інших правових явищах дає змогу створювати відповідні типології та класифікації, прогнозовані на майбутнє.

2. Евристична функція. Правова аналітика забезпечує не лише механічне накопичення знань про різні правові явища та процеси, а й аналізує стійкі, повторювані зв'язки між ними, виявляє закономірності та тенденції виникнення, функціонування і розвитку різних правових явищ та окремих юридичних інститутів.

3. Прогностична функція. Дослідження закономірностей і пріоритетів розвитку правових феноменів сучасності та загальносвітових політичних, економічних та юридичних процесів (таких, наприклад, як глобалізація) дає змогу спрогнозувати подальший розвиток як окремих засобів правового регулювання, так і права загалом.

4. Критична функція. Правові дослідження дають можливість побачити недоліки та прорахунки розвитку власної правової системи та правових систем інших країн. Неупереджений аналіз іноземної юридичної практики сприяє також деідеологізації правових доктрин і теорій.

До прагматичних функцій можна віднести, наприклад, такі:

1. Функція сприяння законотворчості. Правила сучасної нормотворчої діяльності вимагають ретельної розробки текстів нормативно-правових актів з урахуванням не тільки місцевого, а й регіонального та загальносвітового досвіду регулювання відповідних суспільних відносин. Дослідження правознавців дають змогу отримати необхідну інформацію, проаналізувати її та зробити висновки стосовно прийнятності або недоцільності використання правових моделей, розроблених в інших державах, передбачити наслідки їх впровадження у національне законодавство.

2. Функція забезпечення належного тлумачення законодавства. Передусім це стосується тлумачення міжнародних договорів та актів міжнародних організацій, які застосовуються на території відповідної держави. Для того щоб встановити дійсний зміст деяких положень вказаних джерел права, необхідно звернутися до міжнародного досвіду чи досвіду тих країн, де вже скла-

лася відповідна практика. Це ж стосується й тих випадків, коли окремі норми права чи правові інститути запозичуються (рецепція) з інших правових систем.

3. Функція сприяння правозастосовній практиці. Правова аналітика, серед іншого, досліджує моделі запобігання і регулювання соціальних конфліктів, вона має справу з широким колом типових рішень. Досвід, накопичений у різних правових системах світу, розширює і збагачує вибір оптимального рішення конкретної справи у конкретних умовах темпорально-правового гатунку.

4. Інтеграційна функція. Правові аналітичні дослідження допомагають вирішувати такі завдання, як уніфікація й оптимізація розвитку національного права, гармонізація і зближення національних законодавств, необхідність подолання існуючих протиріч між законодавством різних країн.

5. Освітньо-педагогічна функція. Юридична освіта не може вважатися повноцінною без отримання знань про існуючі в світі моделі освіти, про особливості їх виникнення, побудови та функціонування, застосування в певних умовах право-державотворення. Цей досвід є безцінним для України сьогодні.

Висновки. Отже, хочемо зазначити: сьогодні ми (науковці) далекі від думки, що правова аналітика здатна зняти напругу в усіх спрямуваннях наукового юридичного пошуку і вирішити всі практичні проблеми, що десятиліттями накопичувалися у правовій площині. Утім, ми переконані, що серйозний аналіз, який охоплює «не тільки завдання цього календарного місяця чи поточного року», не є «зацікавленістю» певної олігархічної групи, дійсно здатний вирішити відповідні проблеми шляхом удосконалення правового регулювання. Також зазначимо, що сутність правової аналітики та її прогностичний характер повинні слугувати важливим інструментом пізнання правової реальності. Саме правова аналітика поєднує методику аналізу, певні тактики, стратегію й прогностики сучасного правового розвитку.

Використані джерела

1. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови / З. Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2005.
2. Загнітко А. П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк : БАО, 2008.
3. Латинская юридическая фразеология. – М., 1978.
4. Фріс П. Передне слово / П. Фріс // Коротка методика юридичного аналізу ефективності застосування законодавства / Н. А. Розенфельд. – К. : Юстініан, 2009.

Онiщенко Н. М. Правова аналітика: доктринальний підхід та практичне осмислення

У статті зосереджено увагу на сутності, понятті та значенні категорії «правова аналітика». Окремий вектор дослідження пов'язаний із функціями правової аналітики, зокрема в контексті праводержавозмін сьогодення. Обґрунтовується необхідність прогностичного вивчення ефективності нормативно-правових актів.

Ключові слова: правова аналітика, правова прогностика, функції правової аналітики, ефективність законодавства, аналіз у правовій сфері.

Onischenko N. Legal analysis: doctrinal approach and practical comprehension

Unfortunately, among many scientific directions of the present, it has not yet got a full-fledged look like a legal analyst. However, one can not fail to emphasize the fact that scientists from the present and the past have repeatedly drawn attention to the importance of predictability of scientific and practical innovations in the legal form. We can immediately point out that legal research should be based not only on the effect and efficiency of this minute, as the mother has a prognostic, but on the «future» of a serious scientific analysis, confirmed by relevant conclusions, which are substantiated by appropriate methodologies and methodological grounds.

Seemingly understandable things would be: careful analysis, tactics of «foresight» for the future, strategy of fundamental right-state-building are necessary components and factors of the overwhelming majority of reforms. Therefore, it is likely that there is a timely concentration of attention, on the one hand, on these areas of scientific research, and, on the other, a more applied, instrumental task of generalizing scientific advances in order to work out a promising «movement» of legal research.

It is understandable that normative legal acts, on which some public trust in ordering social relations is based, unfortunately, do not work and explain it only by referring to the complicated economic, political, social, etc. conditions, it seems, makes no sense. The fact is that every act must have its basis for a serious and comprehensive study of its potential action, a certain constructive, real effect, compliance with public expectations, and so on.

We propose for this more detailed elaboration of the category of «legal analytics». First of all, as it is inherent in scientific developments in the field of the theory of state and law, we will turn to the categorical-conceptual apparatus. In particular, we will propose a vocabulary definition: «analytical» – one that is based on the application of analysis; the one using it, doing the analysis. Another definition: «analytics» – the theory of analysis, is based on analysis or used for it.

In this way, let us define legal analytics as methods and techniques relating to conducting an analysis in a particular legal field (direction) for obtaining the relevant knowledge (doctrine). Structurally, legal analytics can and should embrace both an appropriate analysis of existing norms, and the appeal to «prognostication», on the prediction that it may be possible to program the necessity, the actual action, the potential, the potency of a certain legal act.

Key words: legal analytics, legal forecasting, functions of legal analytics, efficiency of legislation, analysis in the legal sphere.

УДК 340.12

*Наталія Миколаївна Пархоменко,
вчений секретар Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України*

ПРАВОВА АНАЛІТИКА ЯК МЕТОД НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ

Постановка проблеми. Протягом всієї історії людства можна спостерігати різноманітні еволюційні та революційні процеси, пов'язані з розвитком суспільства і держави. Серед них низка доленосних подій, які змінили хід історії і в науці розглядаються як революційні. Зокрема, це поява писемності, друкарства, телеграфу, телефону, радіо і нарешті комп'ютера. Саме з появою комп'ютера та розвитку комп'ютерних технологій у суспільстві відбувся інформаційний прорив, який призвів до пришвидшення інформаційних потоків, глобалізації майже всіх сфер суспільних відносин. Такий динамізм створює прогнозовані та непередбачувані, зокрема й негативні, наслідки розвитку державно-правових явищ та, відповідно, потребує їх зваженої науково-обґрунтованої оцінки з метою прийняття відповідних рішень або розробки антикризових програм, мінімізації можливих ризиків.

Часи «поміркованого філософствування» змінилися часами швидкого, прагматичного й ефективного управлінського рішення в умовах невизначеності і кризових явищ. Тому в сучасних умовах аналітична діяльність повинна супроводжувати прийняття будь-якого управлінського рішення чи то на рівні держави, чи то на рівні організації, чи на рівні громадянина. Так, саме від аналітичної, прогностичної діяльності кожного громадянина безпосередньо залежить якість не тільки його особистого життя, а й всієї держави [1, с. 11].

Як свідчить історичний досвід, одним із важливих чинників успішності будь-якої держави в усі часи є наукове забезпечення державотворчих та правотворчих процесів. Таке завдання актуалізується в умовах, коли в юридичній науці, як і в науці загалом, спостерігається своєрідна методологічна невизначеність. Метод – найперша, основна річ. Від методу, способу дії залежить уся серйозність дослідження. Уся справа в хорошому методі. При хорошому методі й не дуже талановитий учений може зробити багато, а при поганому методі й геніальна людина працюватиме марно і не отримає цінних, точних фактів [2, с. 21].

Отримання об'єктивних знань та оволодіння новою інформацією про розвиток права та держави в сучасних умовах обумовлює необхідність згрупування та аналізу зібраного матеріалу шляхом використання різноманітного методологічного інструментарію. У науці методологія розглядається як сукупність основних положень і вимог теорії пізнання, вихідних філософсько-діалектичних законів і категорій, загальнологічних принципів, методів, способів і прийомів, які наука використовує для опису, аналізу та вивчення різних сторін об'єктивної дійсності, а також при пошуку нових знань [3, с. 48–56].

У контексті нашого дослідження застосування широкого кола методів сприяє глибшому вивченню сутності проблеми, адже складність і різноаспектність державотворчих та правотворчих процесів у соціальній практиці не дає змоги дійти єдиного висновку щодо їхнього змісту. Тому лише методологічно обґрунтовані положення дадуть змогу сформулювати концептуальні засади їхньої сутності та змісту як наукових категорій та явищ правової дійсності, що може бути застосована в теорії держави та права, інших галузях права, а також при здійсненні державно-правової